

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

1. โครงสร้างตลาดข้าวของโลก

ข้าวนับว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอันดับหนึ่งของประเทศไทย ปัจจุบันไทยผลิตข้าวได้ในสัดส่วนที่ลดลง โดยในปีพ.ศ. 2536 ไทยผลิตข้าวได้มากเป็นอันดับ 6 ของโลก โดยผลิตได้ 19,090 พันเมตริกตัน คิดเป็นร้อยละ 3.62 โดยมีจีนเป็นอันดับหนึ่งของโลกผลิตได้ 187,211 พันเมตริกตัน คิดเป็นร้อยละ 35.49 และ รองอันดับสองได้แก่ อินเดียผลิตได้ 111,011 พันเมตริกตัน คิดเป็นร้อยละ 21.05 รองลงมาได้แก่ อินโดนีเซีย บังกลาเทศ และ เวียดนาม ตามลำดับ ซึ่งประเทศเวียดนามมีการผลิตข้าวเพิ่มมากขึ้นจากอดีต ปัจจุบันเวียดนามสามารถผลิตข้าวได้มากเป็นอันดับที่ 5 ของโลก โดยเวียดนามผลิตข้าวได้ปริมาณมากกว่าไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา

ถึงแม้ว่าจีนและอินเดียจะเป็นประเทศผู้ผลิตข้าวได้รวมกันมากกว่าร้อยละ 50 ของผลผลิตข้าวโลก แต่มิได้เป็นประเทศที่ส่งออกอันดับ 1 ของโลก เนื่องจาก 2 ประเทศนี้มีจำนวนประชากรหนาแน่นและประชากรของประเทศก็บริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก ผลผลิตส่วนใหญ่จึงถูกใช้บริโภคภายในประเทศ โดย จีน และ อินเดียกลายเป็นผู้ส่งออกอันดับ 4 และ 6 ของโลก

สำหรับประเทศไทยรองความเป็นผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ที่สุดของโลกมาโดยตลอดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยในปี พ.ศ. 2536 ไทยส่งออกข้าวประมาณ 4,989.22 พันเมตริกตัน คิดเป็นส่วนแบ่งตลาดร้อยละ 30.55 รองลงมาได้แก่ สหรัฐอเมริกามีส่วนแบ่งตลาดโลกร้อยละ 16.41 และ เวียดนาม ซึ่งได้เปลี่ยนสถานะจากประเทศผู้นำเข้าในอดีต ซึ่งเดิมผลิตได้ไม่เพียงพอกับความต้องการบริโภคภายในประเทศ กลายเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวในปัจจุบันและมีแนวโน้มที่จะผลิตข้าวได้มากขึ้น ๆ ทุกปี

ในช่วงระยะ 10 ปี ที่ผ่านมา ภาวะการค้าข้าวของโลกมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก ทั้งนี้ เนื่องจากการปฏิรูประบบนโยบายด้านการผลิตข้าวและการเพิ่มขึ้นของปริมาณผลผลิตของประเทศผู้ส่งออกข้าวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนการลดลงของความต้องการนำเข้าประเทศผู้เคยนำเข้าข้าวอย่างเช่น เวียดนาม และ อินโดนีเซีย ซึ่งผลิตผันจากประเทศผู้เคยนำเข้าข้าวมาเป็นผู้ส่งออก ทำให้ภาวะการแข่งขันในตลาดการค้าข้าวของโลกทวีความรุนแรงขึ้น การเปลี่ยนแปลงของปริมาณการค้าข้าวของโลกขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ นโยบายด้านการผลิตและการนำเข้าของแต่ละประเทศ การเปลี่ยนแปลงแผนการบริโภคของประชากร ตลอดจนฐานะทางการเงินของประเทศต่าง ๆ จากภาวะการณ์ที่ตลาดโลกเพิ่มขึ้นส่งผลกระทบต่อด้านราคา คือ การโน้มต่ำลงของราคาข้าวในตลาดโลกในปัจจุบัน ทำให้ประเทศผู้ส่งออกต่างประเทศพยายามดำเนินนโยบายต่าง ๆ ด้านการส่งออกไม่ว่าจะเป็นการอุดหนุนการส่งออก หรือ กีดกันทางการค้า เพื่อช่วงชิงและรักษาส่วนแบ่งในตลาดโลกไว้

2. การวิเคราะห์ดุลยภาพเพียงบางส่วน

จากการวิเคราะห์สภาพดุลยภาพของตลาดโลก ทำให้สามารถหาเส้นอุปสงค์ของประเทศผู้นำเข้าข้าวในตลาดโลก และ เส้นอุปทานของประเทศผู้ส่งออกข้าวในตลาดโลกได้ ซึ่งจากการสมมติให้ปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องคงที่ ทำให้ได้ปริมาณดุลยภาพ ณ จุดที่อุปทานเท่ากับอุปสงค์

สำหรับการหาเส้นอุปสงค์และเส้นอุปทานในการศึกษานี้ หาได้จากการประมาณสมการด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุดโดยทั่วไป (OLS) ซึ่งผลการศึกษา เป็นการศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงของปริมาณอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของราคา และตัวแปรบางตัวที่มีส่วนช่วยในการอธิบายทางด้านอุปทาน เช่น ราคาของปีที่แล้ว อัตราการแลกเปลี่ยน เป็นต้น ส่วนด้านอุปสงค์ตัวแปรที่ช่วยในการอธิบายได้แก่ จำนวนประชากร อัตราแลกเปลี่ยน ผลผลิตถั่วมวลรวมภายในประเทศผู้นำเข้า

จากการวิเคราะห์อุปทานของการส่งออกข้าวของโลกพบว่า ปริมาณส่งออกและราคาส่งออกมีความสัมพันธ์กันไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ต่อราคาของการส่งออกข้าว เท่ากับ 0.000652 และ สัมประสิทธิ์ในการส่งออกข้าวส่วนที่เป็นค่าคงที่ เท่ากับ 16.143599 สำหรับอุปสงค์ของการนำเข้าข้าวของโลกนั้น ปริมาณนำเข้าและราคานำเข้ามีความสัมพันธ์กันไปในทิศทางตรงข้าม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ต่อราคาของการนำเข้าข้าวเท่ากับ -0.0001141 และ สัมประสิทธิ์ในการนำเข้าข้าวส่วนที่เป็นค่าคงที่เท่ากับ 14.788595 และ จากการวิเคราะห์แบบจำลองอุปสงค์และ

อุปทานของข้าวในตลาดโลก ได้ปริมาณคุณภาพของข้าวในตลาดโลกเท่ากับ 19.611 ล้านตัน และราคาคุณภาพเท่ากับ 375.362 ดอลลาร์ต่อตัน

3. การประมาณผลประโยชน์ที่เกิดจากการค้าข้าวระหว่างประเทศ

จากทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ ที่ว่าด้วยการได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ได้แสดงให้เห็นว่าแต่ละประเทศ ควรมุ่งผลิตสินค้าที่ตนสามารถผลิตได้โดยเสียต้นทุนต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกรผลิตของประเทศอื่น หรือสินค้าที่ตนสามารถผลิตได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ แต่ในขณะที่เดียวกันเมื่อแต่ละประเทศมุ่งที่จะผลิตสินค้าที่ประเทศตนได้เปรียบ โดยเสียต้นทุนต่ำ มีความชำนาญมากกว่าและมีปัจจัยการผลิตเพียงพอแล้ว จะมีส่วนเกินของผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการค้าระหว่างประเทศตามทฤษฎี ในรูปของส่วนเกินผู้ผลิต (Producer Surplus) และส่วนเกินผู้บริโภค (Consumer Surplus) อยู่ ซึ่งสามารถวัดออกมาในรูปของผลประโยชน์ส่วนเกินทางเศรษฐกิจ (Economic Surplus) ได้ โดยอาศัยแบบจำลองโปรแกรมที่ไม่ใช่เชิงเส้น (Non-linear Programming Model) เป็นตัววัดมูลค่าทางเศรษฐกิจได้เท่ากับ 208 ล้านดอลลาร์ ณ ปริมาณคุณภาพของข้าวในตลาดโลกเท่ากับ 19.611 ล้านตัน เมื่อเปรียบเทียบมูลค่าส่วนเกินหรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการค้าระหว่างประเทศ ประมาณร้อยละ 9.67 ของมูลค่าการค้าขายข้าวระหว่างประเทศ (ปี 2535 มูลค่าการค้าข้าวโลก 2,150 ล้านดอลลาร์) จึงเห็นได้ว่าผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้น แม้บางส่วนที่เกิดขึ้นจะไม่สามารถบอกได้ว่าจะตกแก่ประเทศใด แต่ก็ตกอยู่ภายใต้ของสังคมโลกนั่นเอง จึงสามารถสรุปผลประโยชน์ส่วนเกินที่สำคัญดังนี้

3.1 ผลประโยชน์ส่วนเกินทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น แก่สังคมหรือการเปลี่ยนแปลงสวัสดิการทางสังคม วัดออกมาเป็นมูลค่าได้เท่ากับ 208 ล้านดอลลาร์ หรือประมาณร้อยละ 9.67 ของมูลค่าการค้าขายข้าวระหว่างประเทศ

3.2 ผลประโยชน์ส่วนเกินทางเศรษฐกิจ (Economic Surplus) วัดในด้านส่วนเกินที่ผู้บริโภคได้รับ (Consumer Surplus) ออกมาเป็นมูลค่าเท่ากับ 29.59 ล้านดอลลาร์ และส่วนเกินของผู้ผลิตได้รับ (Producer Surplus) ออกมาเป็นมูลค่าเท่ากับ 178.41 ล้านดอลลาร์

3.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการเปิดตลาดเสรีทางการค้าระหว่างประเทศของข้าวตามข้อตกลงทางการค้ารายได้ข้อผูกพันต่อองค์การการค้าโลก (World Trade Organization : WTO) หรือข้อตกลง GATT จะส่งผลให้ผลประโยชน์ส่วนเกินทางเศรษฐกิจของการค้าเท่ากับ 261.49 ล้านดอลลาร์ โดยเพิ่มขึ้นจากเดิมถึงร้อยละ 25 ก่อนที่จะมีการเปิดตลาดการค้าเสรีของข้าวระหว่างประเทศ ขณะเดียวกัน

ประเทศไทยในฐานะผู้ผลิตข้าว (Producer) เพื่อการส่งออก โดยประเทศไทยจะสามารถส่งออกข้าวไปยังตลาดโลกได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 13.31 จากปริมาณข้าวส่งออกประมาณ 4.7 ล้านตัน จะเพิ่มปริมาณการส่งออกเป็น 5.32 ล้านตัน จะส่งผลทำให้ประเทศไทยได้รับผลประโยชน์ส่วนเกินทางเศรษฐกิจเท่ากับ 14.82 ล้านดอลลาร์ หรือเพิ่มขึ้นจากเดิมถึงร้อยละ 20 ก่อนที่จะมีการเปิดตลาดเสรีทางการค้า

3.4 การเปิดตลาดข้าวของประเทศญี่ปุ่นตามข้อตกลงของ GATT สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร คาดว่าญี่ปุ่นจะนำเข้าข้าวจากประเทศไทย ปี พ.ศ. 2538 ประมาณ 3.03 แสนตัน และ ปี พ.ศ. 2544 ประมาณ 6.03 แสนตัน ประเทศไทยจะได้รับส่วนเกินของผู้ผลิตเท่ากับ 209,061 พันดอลลาร์ และ 211,183 พันดอลลาร์ ในปี 2538 และปี 2544 ตามลำดับ ในขณะที่เดียวกันประเทศญี่ปุ่นในฐานะผู้บริโภคจะได้รับผลประโยชน์ส่วนเกินผู้บริโภคเท่ากับ 65.4 พันดอลลาร์ และ 165.2 พันดอลลาร์ ในปี 2538 และปี 2544 ตามลำดับ

5.2 ข้อเสนอแนะ

ภาวะการค้าข้าวในตลาดโลกมีแนวโน้มว่าจะมีการแข่งขันกันมากขึ้นในระยะยาว โดยเฉพาะการแข่งขันกับข้าวสหรัฐฯ ซึ่งมีมาตรการอุดหนุนด้านการผลิตและการส่งออกข้าวปีละกว่า พันล้านเหรียญสหรัฐฯ นอกจากนั้นแล้วประเทศไทยยังต้องเผชิญกับการแข่งขันกับเวียดนาม ซึ่งเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวรายใหม่ ที่มีแนวโน้มจะขยายการส่งข้าวออกมากขึ้นในอนาคต รวมทั้งปัญหาการขยายตลาดข้าวไปในประเทศที่มีมาตรการกีดกันการนำเข้า ดังนั้นประเทศไทยจึงจำเป็นต้องมีนโยบายการผลิตและการตลาดให้สอดคล้องกับสถานการณ์

การปรับนโยบายด้านการผลิตและการตลาดข้าวไทยให้สอดคล้องและทันกับการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ข้าวของโลกในระยะต่อไปนั้น จึงจะทวีความสำคัญมากขึ้นในการเพิ่มฐานะการแข่งขันของข้าวไทยในตลาดโลก กล่าวคือ

1. ควรเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวไทยให้สูงขึ้นจากปัจจุบัน ทั้งนี้นอกจากจะใช้วิธีการปรับปรุงพันธุ์และการเพิ่มการใช้ปัจจัยการผลิตข้าวบางชนิด เช่น ปุ๋ย และยาฆ่าแมลงแล้ว ควรจะวางแผนการผลิตข้าวให้มีการผลิตเฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสม โดยลดพื้นที่เพาะปลูกข้าวในบางท้องที่ ที่มีประสิทธิภาพการผลิตต่ำ ให้เกษตรกรหันไปปลูกพืชอื่นที่ให้ผลตอบแทนสูงขึ้น ซึ่งนอกจากจะทำให้ประสิทธิภาพการผลิตข้าวเฉลี่ยของไทยโน้มสูงขึ้นแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ต้นทุนการผลิตข้าวโดยเฉลี่ยของประเทศลดลงได้ด้วย

2. ควรมีการปรับปรุงคุณภาพข้าวให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดในปัจจุบัน เช่น ข้าวคุณภาพดีซึ่งจะต้องแข่งขันกับข้าวที่สหรัฐฯส่งออกหลายตลาด เช่น ตลาดตะวันออกกลาง และ ตลาดประชาคมยุโรป ซึ่งผู้บริโภคนิยมบริโภคข้าวคุณภาพดีและให้ความสำคัญกับคุณภาพข้าวมากกว่าราคาอันจะทำให้ประเทศไทยสามารถส่งข้าวออกได้ในราคาสูงขึ้น โดยเฉพาะข้าวที่มีคุณสมบัติพิเศษบางชนิด เช่น ข้าวหอมมะลิ และข้าวบาสมาดิ ซึ่งเป็นข้าวที่สามารถส่งออกได้ในราคาสูง

3. ด้านการส่งออกในตลาดโลก ซึ่งปัจจุบันการส่งข้าวออกบางส่วนยังต้องขายผ่านผู้ค้าคนกลาง หรือนายหน้าขายข้าวในตลาดต่างประเทศ แต่ในระยะยาวแล้วควรมีการขยายการส่งข้าวออก ให้แก่ประเทศผู้นำเข้าข้าวโดยตรงมากขึ้น และควรมีการพัฒนากระบวนการส่งข้าวออกให้มีลักษณะเสรี โดยรัฐจะเข้าไปดูแลให้ความช่วยเหลือภาคเอกชนในการหาตลาดข้าวบางตลาด เช่น การนำภาคเอกชนไปเจาะตลาด รวมทั้งการพัฒนาการค้าแบบรัฐต่อรัฐ ให้มีความคล่องตัวมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงที่การค้าข้าวในตลาดโลกซบเซาลง เป็นต้น

4. ควรมีการพัฒนาและขยายการส่งออกผลิตภัณฑ์ข้าว ให้ส่งออกในรูปของอาหารสำเร็จรูปหรือกึ่งสำเร็จรูปมากขึ้น และพัฒนารูปแบบการบรรจุหีบห่อให้สามารถจำหน่ายถึงมือผู้บริโภคได้โดยตรง เพื่อเพิ่มมูลค่าการส่งออกและให้สามารถขยายการส่งออก ไปยังตลาดต่างประเทศบางตลาดได้มากขึ้น

5. งานวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์สมการอุปสงค์และอุปทาน โดยเน้นที่ความสัมพันธ์ของราคาและปริมาณในระยะสั้น ซึ่งการวิเคราะห์นี้พิจารณาเฉพาะผลกระทบของราคา (Price effect) แต่ถ้าวการวิเคราะห์ในระยะยาวส่วนมากจะเกิดจากผลกระทบของรายได้ (Income effect) สำหรับการศึกษานี้ในภายหน้าต่อไป ถ้าได้มีการศึกษาทั้งผลกระทบของราคาและรายได้ ก็จะทำให้แบบจำลองอุปสงค์และอุปทานมีความชัดเจนยิ่งขึ้น